

IV. PORODNOST

V průběhu roku 2006 se v České republice živě narodilo 105,8 tisíce dětí, což bylo o 3,6 tis. více než v roce předchozím a nejvíce od roku 1995, kdy počet živě narozených poprvé klesl pod sto tisíc¹⁾. Vývoj porodnosti v roce 2006 tak odpovídá kontextu vývoje posledních několika let, kdy dochází k pozvolnému zvyšování počtu narozených dětí i úhrnné plodnosti. Úroveň úhrnné plodnosti vloni stoupla na hodnotu 1,33 živě narozených dětí na jednu ženu v reprodukčním věku, a překonala tak hranici 1,3 považovanou za velmi nízkou úroveň. Nejvíce přitom rostla úhrnná plodnost prvního pořadí, na 0,66 prvorozených na jednu ženu. Plodnost však stále zůstává na nízké úrovni, v dlouhodobém pohledu nezajišťující prostou reprodukci populace – čistá míra reprodukce, vyjadřující počet narozených dívek na jednu ženu, které se dožijí věku své matky v době porodu, dosáhla hodnoty 0,64, což znamená že v dlouhodobém horizontu by se při současné úrovni plodnosti reprodukoval početní stav generace pouze ze 64 %.

Tab. IV.1 Ukazatele plodnosti, 1975-2006

Ukazatel	1975	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Živě narození	191 776	96 097	90 910	90 715	92 786	93 685	97 664	102 211	105 831
Mrtvě narození	1 093	300	259	263	261	272	265	287	299
Narození celkem	192 869	96 397	91 169	90 978	93 047	93 957	97 929	102 498	106 130
Úhrnná plodnost	2,40	1,28	1,14	1,15	1,17	1,18	1,23	1,28	1,33
- 1. pořadí	1,00	0,56	0,54	0,54	0,56	0,57	0,60	0,63	0,66
- 2. pořadí	0,96	0,51	0,43	0,43	0,43	0,43	0,44	0,46	0,48
- 3. a vyššího pořadí	0,43	0,21	0,18	0,18	0,18	0,18	0,19	0,19	0,19
Průměrný věk matek	25,1	25,8	27,2	27,5	27,8	28,1	28,3	28,6	28,9
- při narození 1. dítěte	22,5	23,3	24,9	25,3	25,6	25,9	26,3	26,6	26,9
- při narození 2. dítěte	25,9	26,4	28,1	28,4	28,7	29,0	29,3	29,6	29,9
- při narození 3. a dalšího dítěte	.	30,6	31,7	32,0	32,3	32,4	33,6	32,8	33,0
Předmanželské koncepce (%)	48,4	50,8	41,6	39,5	37,6	33,6	32,2	31,7	30,1
Čistá míra reprodukce	1,16	0,61	0,55	0,55	0,56	0,57	0,59	0,62	0,64

Tab. IV.2 Živě narozené děti podle pořadí a legitimacy, 1975-2006

Pořadí	1975	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Živě narození v manželství									
1. pořadí	75 604	35 877	32 209	30 873	30 919	29 282	29 615	29 962	30 287
2. pořadí	76 505	33 606	29 127	29 026	28 621	28 262	28 672	30 079	30 237
3. pořadí	23 597	8 333	7 067	7 002	7 125	6 964	7 069	7 296	7 573
4.+ pořadí	7 393	3 334	2 715	2 538	2 662	2 464	2 469	2 465	2 475
Celkem	183 099	81 150	71 118	69 439	69 327	66 972	67 825	69 802	70 572
Složení (%)									
1. pořadí	41,3	44,2	45,3	44,4	44,6	43,7	43,7	42,9	42,9
Celkem ze všech dětí	95,5	84,4	78,2	76,5	74,7	71,5	69,4	68,3	66,7
Živě narození mimo manželství									
1. pořadí	5 013	8 645	11 695	12 464	13 826	16 081	18 451	19 968	21 536
2. pořadí	1 679	3 420	4 746	5 190	5 826	6 561	6 997	7 914	8 801
3. pořadí	990	1 701	2 076	2 242	2 406	2 597	2 793	2 975	3 139
4.+ pořadí	995	1 181	1 275	1 380	1 401	1 474	1 598	1 552	1 783
Celkem	8 677	14 947	19 792	21 276	23 459	26 713	29 839	32 409	35 259
Složení (%)									
1. pořadí	57,8	57,8	59,1	58,6	58,9	60,2	61,8	61,6	61,1
Celkem ze všech dětí	4,5	15,6	21,8	23,5	25,3	28,5	30,6	31,7	33,3

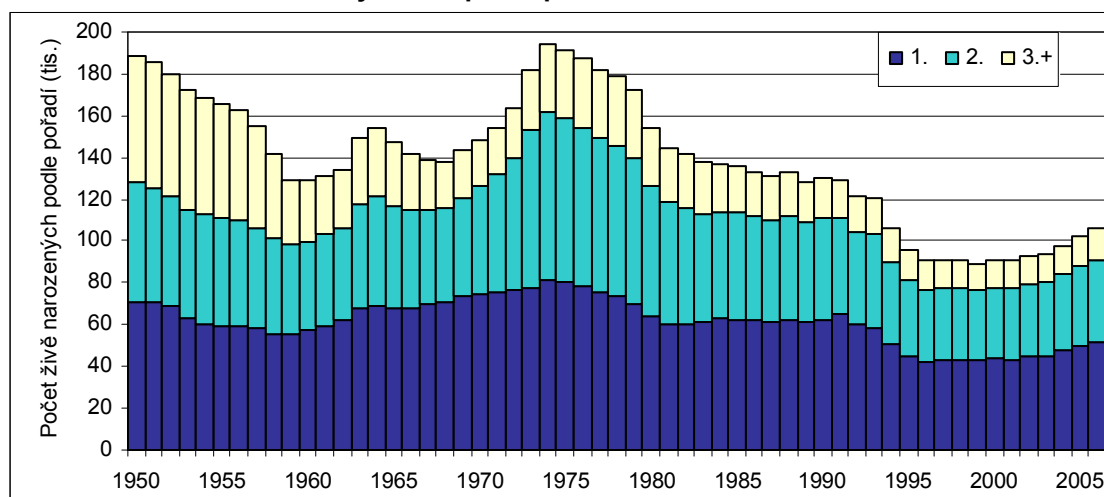
¹⁾ Kromě zpracovaného počtu narozených se v roce 2006 narodilo 11 dětí v rámci utajených porodů a nalezených dětí podle zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění zákona č. 422/2004 Sb.

Tab. IV.3 Plodnost žen podle věku a rodinného stavu (na 1 000 žen daného rodinného stavu), 1995, 2005 a 2006

Věk ženy	Všechny ženy			Svobodné ženy			Vdané ženy		
	1995	2005	2006	1995	2005	2006	1995	2005	2006
20	85,3	33,4	32,9	20,0	24,4	25,2	280,7	295,6	285,6
21	102,3	39,8	39,3	22,5	26,0	27,5	230,7	242,0	241,2
22	109,4	47,1	44,0	23,2	28,1	27,0	196,3	212,1	209,9
23	110,7	54,5	53,1	25,6	28,7	29,7	169,6	194,1	198,4
24	107,4	66,8	63,5	24,9	30,1	31,4	148,7	192,4	190,4
25	102,5	82,4	79,8	29,2	34,5	34,4	130,0	190,9	196,8
26	94,6	95,4	92,4	33,2	38,6	39,8	113,2	186,5	187,1
27	79,5	104,9	103,9	33,1	45,8	47,1	92,1	173,9	180,4
28	70,8	109,6	111,5	31,4	49,5	53,5	80,1	161,7	170,0
29	59,0	109,7	114,8	31,0	58,3	58,6	65,1	145,0	158,5
30	49,9	96,8	106,1	30,3	60,6	65,7	53,9	118,2	132,7
31	40,6	84,3	92,9	28,1	56,5	64,7	42,9	99,7	109,1
32	33,3	69,3	75,1	21,1	53,2	57,4	35,1	77,4	85,7
33	26,8	55,5	63,9	24,0	47,4	54,2	27,3	59,8	70,3
34	22,8	45,9	51,5	24,8	45,8	53,0	23,1	47,3	53,4
35	17,5	37,2	41,8	12,3	38,3	46,8	17,8	37,3	41,7
36	13,8	28,8	32,2	14,7	37,2	33,0	13,7	27,6	32,5
37	10,8	21,4	22,7	9,7	26,6	29,4	10,6	20,7	21,2
38	7,2	15,5	18,3	6,8	21,5	26,7	7,0	13,9	16,5
39	5,5	10,6	12,8	6,0	14,2	19,9	5,1	9,3	11,3

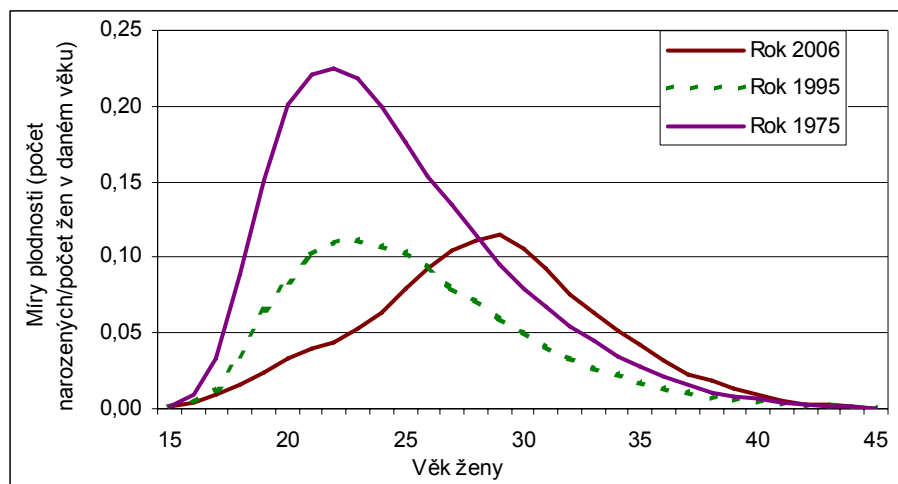
Vývoj porodnosti pro lepší názornost ilustrujeme řadou grafů. Na obrázku IV.1 je znázorněn vývoj počtu živě narozených dětí v letech 1950-2006, kde je zřejmý pokles z vysokých hodnot v padesátých letech, následná stagnace let šedesátých, a především „baby-boom“ první poloviny sedmdesátých let, kdy rostl nejen počet prvorozených, ale především dětí druhého pořadí. V porovnání s vývojem v posledních letech je jasné, že v současnosti se nejedná o žádný „baby-boom“, nýbrž pouze o mírné oživení porodnosti. To je patrné i z obrázku IV.2, kde je vykreslena křivka měř plodnosti podle věku v roce 1975, 1995 a 2006.

Obr. IV.1 Počet živě narozených dětí podle pořadí v letech 1950-2006

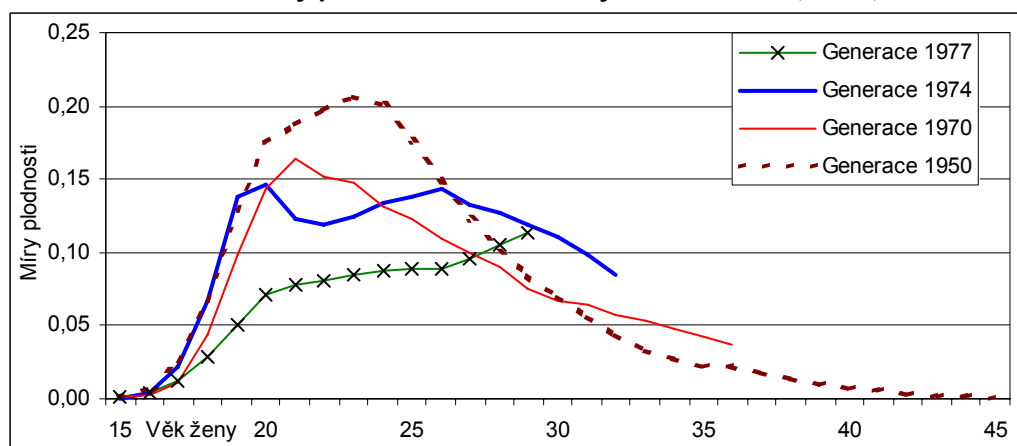
V roce 1975 byla plodnost vysoká, koncentrovaná do úzkého věkového rozpětí okolo maxima ve věku 22 let. Po roce 1990 došlo nejdříve k prudkému poklesu měr plodnosti ve všech věkových kategoriích (v roce 1995 je maximum stále ještě ve věku 23 let), avšak následně začíná tzv. odkládání plodnosti do vyššího věku. Zatímco v mladším věku plodnost dále klesá, ve věku nad 26-27 let míry plodnosti pozvolna rostou a v roce 2006 je již maximum plodnosti lokalizované ve věku 29 let.

Obr. IV.2 Míry plodnosti podle věku v letech 1975, 1995 a 2006

Průměrný věk matek stoupl z 25,1 v roce 1975 a 25,8 v roce 1995 na 28,9 let v roce 2006, a odkládání porodu do vyššího věku dokládá i fakt, že zatímco v roce 1995 pouhých 5,7 % žen porodilo první dítě po svých třicátých narozeninách, v roce 2006 již plných 26,3 % žen začíná svou kariéru matky až po třicítce. To je zřejmé i z obrázku IV.3, kde je zachycena plodnost generací, tak jak se vyvíjela v průběhu života žen (jde tedy o kalendářní období 1965-2006). Ženy narozené v roce 1950 rodily děti v nízkém věku, s maximem ve 23 letech, ve starším věku plodnost prudce klesá. Vliv historických událostí je dobře vidět na generaci narozených v roce 1970, kterou okolo věku 21 let zastihl pokles plodnosti let devadesátých a míra plodnosti se později již nezvýšila.

Obr. IV.3 Generační míry plodnosti žen narozených v roce 1950, 1970, 1974 a 1977

Naopak u generace roku 1974 je patrný bimodální průběh, kdy po krátké recesi přišlo oživení – generace je rozdělena na ženy které porodily ještě za nízkého věku počátkem devadesátých let, a na ty, které začaly rodit až ve starším věku v období kolem roku 2000. Chování nejmladší generace narozené v roce 1977 již jasně naznačuje posun těžiště plodnosti do vyššího věku okolo třicítky a po ní. Z generačních ukazatelů vyplývá, že zatímco ženy narozené v roce 1950 měly ve věku 25 let v průměru již 1,2 dítěte, ročník 1975 jich má v tomto věku pouze 0,6 a ročník 1980 pouze 0,3. Ve věku 35 let měly ženy narozené v roce 1950 v úhrnu již přes dvě děti, ročník 1970 jich má zatím jen 1,7

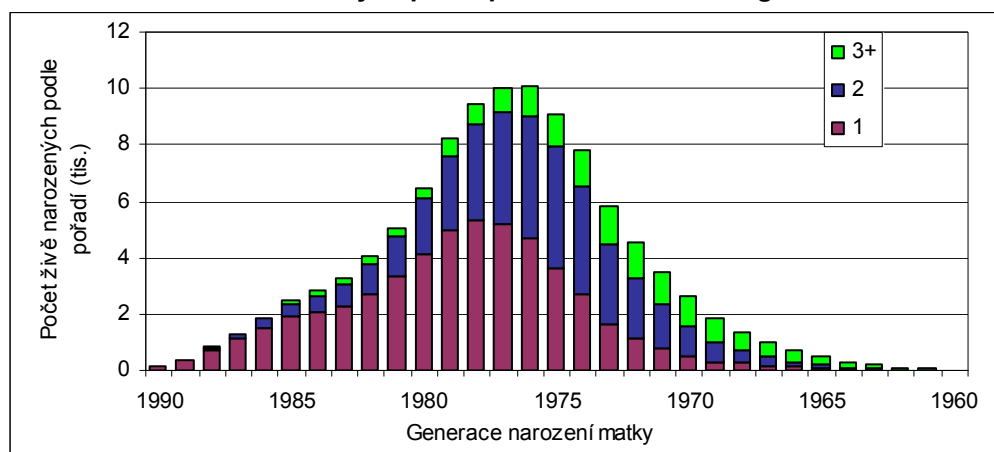
(tab. IV.4). Konečná plodnost a konečná bezdětnost mladších generací však záleží na vývoji v příštích letech, především na tom, do jaké míry ženy "stihnou" v pozdějším věku porodit dvě děti.

Na obrázku IV.4 znázorňujeme plodnost v roce 2006 podle pořadí a podle generace narozených. Zde je zřejmé, že vysoký počet dětí narozených ženám z generací 1974-1979 souvisí se samotným počtem těchto žen, pocházejících z populačně silných ročníků sedmdesátých let (srovnej obr. IV.1). Ovšem až tato sekundární vlna odezní a do věku maximální plodnosti dospějí populačně slabší ročníky žen z let osmdesátých, celkový počet narozených se pravděpodobně bude opět snižovat. V roce 2006 rodily první děti nejčastěji ženy narozené v roce 1978, druhorozené se rodily nejčastěji generaci 1976 a děti vyššího pořadí ženám narozeným v roce 1973.

Tab. IV.4 Konečná plodnost generací

Ve věku	1940	1950	1960	1970	1975	1980
25	1,2	1,2	1,1	1,0	0,6	0,3
30	1,7	1,8	1,6	1,4	1,1	
35	2,0	2,1	1,8	1,7		
40	2,1	2,1	1,8			
45	2,1	2,1	1,9			

Obr. IV.4 Počet živě narozených podle pořadí narozeného a generace narození matky, 2006

Otázkou zůstává, do jaké míry je současný pokles plodnosti reálný a nezvratný, a do jaké míry je způsoben dalšími demografickými jevy, především odsouváním mateřství do vyššího věku. Nejvíce klesla plodnost žen vdaných a tento efekt byl ještě posílen rychlým poklesem sňatečnosti a tedy i podílu vdaných žen. Pokles plodnosti žen v mladém věku nebyl okamžitě vyrovnán vzestupem plodnosti ve věku starším, neboť tyto starší ženy již měly "odrozeno". Tato několikaletá časová mezera, kdy starší ženy již nerodí, a mladší ženy porod odkládají do vyššího věku, je charakterizována prudkým poklesem úhrnné plodnosti pod hladinu tzv. "lowest-low fertility" o hodnotě 1,3. Při takto výrazných změnách časování porodů je ovšem ukazatel úhrnné plodnosti zkreslený, podhodnocený. Pokud k očištění ukazatele od vlivu posouvání plodnosti do vyššího věku použijeme metodu, kterou navrhli Bongaarts a Feeney², průměrný počet dětí na jednu ženu dosahuje v období po roce 2000 hodnot 1,6-1,8 a konečná bezdětnost z transverzálního pohledu dosahuje okolo 10-20 % (oproti 35-40 % které naznačuje úhrnná plodnost prvního pořadí). Syntetický ukazatel vypočtený pomocí tabulek plodnosti dosahuje v tomto období okolo 1,3-1,4 dítěte na jednu ženu při úrovni konečné bezdětnosti 20-25 % a pokud použijeme výpočet pomocí délky meziporodních intervalů, dospějeme k průměrnému počtu dětí ve výši 1,5-1,7 dítěte při bezdětnosti 20 % (viz tabulku IV.5 a poznámku pod ní).

² Bongaarts, J. a G. Feeney (1998). On the quantum and tempo of fertility. Population and Development Review, 24 (2): 271-291.

Tab. IV.5 Alternativní ukazatele celkového vývoje plodnosti, 1991-2006

Všechna pořadí	1991	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Úhrnná plodnost	1,86	1,15	1,17	1,18	1,23	1,28	1,33
Úhrnná plodnost - Bongaarts-Feeney	1,93	1,71	1,64	1,70	1,78	1,81	.
Tabulková plodnost	1,98	1,28	1,30	1,30	1,35	1,39	1,43
Průměrná parita	1,91	1,49	1,53	1,55	1,63	1,71	1,77
První pořadí							
Úhrnná plodnost	0,91	0,54	0,56	0,57	0,60	0,63	0,66
Úhrnná plodnost - Bongaarts-Feeney	0,93	0,82	0,79	0,86	0,92	0,92	.
Tabulková plodnost	0,96	0,76	0,76	0,76	0,78	0,79	0,81

Poznámka: Protože ukazatel úhrnné plodnosti (úp) je zkreslen a podhodnocen v období posunu plodnosti do vyššího věku, uvádíme též alternativní metody výpočtu syntetického ukazatele plodnosti. Úprava navržená Bongaartsem a Feeneyem násobí stávající úp redukčním koeficientem, který je vypočten z meziroční změny průměrného věku matky (pro rok 2006 by šlo o změnu mezi hodnotami let 2005 a 2007). Tabulky plodnosti počítají narozdíl od úp, která je součtem měr plodnosti podle věku matky (počet narozených dětí vztahovaný ke všem ženám daného věku), s pravděpodobnostmi, kde počet narozených v určitém pořadí je vztahován k počtu žen, jež již porodily daný počet dětí mínus jedna (porody prvního pořadí jsou vztahovány k ženám bezdětným). Počty žen podle počtu narozených dětí jsou přitom odhadnuty z údajů zjištěných v rámci Sčítání lidu 1991 nebo 2001. Výpočet průměrné parity vychází namísto z věkově specifických měr z meziporodních intervalů, kdy narozené děti daného pořadí a daného počtu let od předchozího porodu jsou vztahovány k počtu narozených dětí daného pořadí před daným počtem let (například počet dětí druhého pořadí narozených 3 roky po předcházejícím porodu je vztahován k celkovému počtu prvorozených v roce 2003 (tedy 2006 mínus 3). Z tohoto důvodu není výsledný ukazatel zkreslený odkládáním rození do vyššího věku, ale pouze případným zvětšováním meziporodních intervalů³.

V roce 2006 pokračoval trend vzestupu podílu dětí, rodičích se mimo manželství. Na nevdané ženy připadla již třetina všech živě narozených dětí. Tento podíl je přitom ještě vyšší u prvorozených (41,6 %), mezi ženami se základním vzděláním (69,0 % oproti 15,3 % u vysokošolaček) a v některých regionech (Karlovarský kraj 51,1 %, naopak Zlínský kraj 23,5 %). Není však jasné, jaký podíl mimomanželské plodnosti je zastoupen osamělými ženami a jaký podíl je realizován v nesezdaných soužitích, t.j. jaký podíl dětí narozených neprovdaným matkám je přiváděn do úplných, funkčních rodin, a jaký podíl připadá na osamělé ženy. Demografická statistika České republiky zaznamenávala až do roku 2006 údaje o otci pouze u dětí vdaných žen, avšak od roku 2007 budou zpracovávány a publikovány též údaje o otcích mimomanželských dětí.

Tab. IV.6 Živě narozené děti podle rodinného stavu ženy, 1975-2006

Rodinný stav ženy	1975	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Svobodná	.	10 910	15 064	16 359	18 095	20 753	23 451	25 753	28 292
Vdaná	183 099	81 150	71 118	69 439	69 327	66 972	67 825	69 802	70 572
Rozvedená	.	3 715	4 465	4 653	5 086	5 668	6 101	6 354	6 674
Ovdovělá	.	322	263	264	278	292	287	302	293

Na druhou stranu klesá podíl manželských dětí prvního pořadí narozených do osmi měsíců po sňatku (předmanželské koncepce) – v roce 2006 činil 30,0 %. Dřívější vysoký podíl předmanželských koncepcí, kdy se až polovina žen vdávala těhotných, od poloviny devadesátých let zvolna klesal s tím, jak kvalitní antikoncepce omezila podíl nechtěných těhotenství, a jak část párů s dítětem zůstávala nesezdaná, nebo se brala až po narození dítěte. To souvisí též s celkovou změnou společenského klimatu, kdy na nemanželská těhotenství již není pohlíženo s dřívější animozitou a společensky přijatelná začínají být též nesezdaná soužití s dětmi. Průměrný interval mezi sňatkem a narozením prvního dítěte se od roku 1975 zvýšil z 1,3 roku (1,5 v roce 1995) na současných 2,1 roku. Průměrný věk matek rodičích v manželství v roce 2006 činil 29,7 roku, průměrný věk otce činil v manželství 32,9 roku, o 4,2 roku více než v roce 1995. Rozdíl mezi věkem otce a matky, jež dosahuje 3,2 roku, je srovnatelný s věkovým rozdílem mezi snoubenci při sňatku.

Podíl vícečetných porodů vzrostl v posledních deseti letech pod vlivem asistované reprodukce a vyššího věku matek z jednoho na dvě procenta.

³ Podrobněji o různých typech výpočtu agregovaných ukazatelů plodnosti viz Sobotka, T. (2003). Změny v časování mateřství a pokles plodnosti v České republice v 90. letech. Demografie 45 (2): 77-87.

Tab. IV.7 Vícečetné porody, 1975-2006

Četnost porodu	1975	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Jedno dítě	189 264	94 313	88 363	87 887	89 979	90 729	94 246	98 607	101 855
Dvojčata	1 774	1 010	1 368	1 525	1 502	1 591	1 813	1 926	2 115
Trojčata	19	20	22	11	20	14	19	13	15
Čtyřčata	0	1	1	2	1	1	0	0	0
Porody celkem	191 057	95 344	89 754	89 425	91 502	92 335	96 078	100 546	103 985
Podíl vícečetných porodů (%)	0,94	1,08	1,55	1,72	1,66	1,74	1,91	1,93	2,05

Přestože počet cizinců žijících na území České republiky postupně roste, počty narozených dětí s cizím státním občanstvím na našem území zůstávají velmi nízké, v roce 2006 představovaly 1,6 % živě narozených dětí (t.j. 1 725). Nejčastěji se jednalo o děti s vietnamským státním občanstvím (608 živě narozených dětí), následovaly děti s občanstvím Ukrajiny (315) a Slovenska (241).